

A KELETI KERESZTÉNY ISTENTISZTELET LELKISÉGE

---

ahogyan mi olvassuk

Életadó forrás - lelkeségi füzet a Szentpéteri levelek kiadásában

6. füzet

Szerkeszti: Pacsai János esperes parochus

Robert Taft S.J.:

A keleti keresztény istentisztelet lelkisége

A keleti lelkiségnek a liturgia a középpontja.

Beszélik, hogy évekkel ezelőtt egy nyugat-európai látogató meginterjúvolta Alexij Őszentségét Moszkva és egész Oroszország pátriarkáját és megkérdezte, hogyan határozná meg az orosz orthodox egyházat. A már elhunyt pátriarka így válaszolt: „Az Isteni Liturgiát ünneplő egyház.”

E válasz hallatára a nyugati keresztény bizonyára Így gondolkodik: Ez sok más egyháznak is jellemzője, de vannak más feladatok is: pl. prédikáció, katekézis, pogány-missziók, karitás, vendégszeretet, iskolák, szociális apostolkodás.

A keleti keresztény azonban nem csodálkozik a pátriarka feleletén. Még pedig azért nem, mert az ő életében a Liturgiának kimagasló szerepe van. Kelet egyháza erősen vigyáz arra, hogy Isten Fiának misztériumát azon ősi rítus szerint ünnepelje meg, amelyet a hitben atyáik hagyományoztak rájuk.

A kijevi birodalomnak a kereszténység ottani eredetéről szóló legendái kifejezetten hangsúlyozzák, hogy a keleti kereszténység hite az istentiszteletekben kristályozódott ki. A 987-ből származó Nesztor-krónika szerint a mohamedán bolgárok, a latin germánok, a zsidók és a görögök egyaránt igyekeztek Vladimir fejedelmet meggyőzni, hogy az ő hitüket fogadja el az orosz birodalom vallásának. A fejedelem maga köré gyűjtötte birodalma nemeseit, hogy kikérje tanácsukat. Azok így válaszoltak: „Fejedelem! Tudod, hogy senki sem becsmérli saját tulajdonát, hanem inkább dicséri. Vannak szolgálói, kik a bizonyosságszerzésre rendelkezésedre állnak. Küld szét őket, vizsgálják meg a rítust, hogyan szolgálják az Istent.”

(Fel kell figyelniük arra az érdekességre, hogy a vizsgálat nem a hitvallásra, hanem liturgiára akar figyelni.)

Vladimír követte a tanácsot és megfigyelőket küldött szét és azok Konstantinápolyba is eljutottak. A császár hírvivő küldött a pátriarkához és közölte vele, hogy orosz küldöttség akarja látni a görögök hitét és utasította, hogy készítse fel az egyházat és a papságot a szokásos istentiszteletre, mert oroszok látni akarják, hogyan dicsérik a görögök az Istent. Akkor a pátriarka rendeletet adott papjainak a szokásos szertartásra. Illatos füstöt gyújtottak és himnuszokat énekeltek. A liturgiát a pátriarka pontifikálta. Az oroszok ámulva figyelték a művészen szép népéneket és a tisztüket végző diákonusokat. A császár, aki szintén jelen volt, elmagyarázta a követeknek az Isten-szolgálatot.

Mikor a küldöttek hazaértek elmondtak mindent Vladimírnek. – A mohamedán kultusz nem volt rájuk hatással. A németeknél pedig az látták: „sok ceremónia, semmi glória....”.

„Aztán mentünk a görögökhöz. A görögök bevezettek minket az épületbe, hol Istenüket tisztelik és mi nem tudtuk, hogy a földön vagyunk-e még, vagy már az égben. Mert a földön nincs is olyan fény és szépség, mi legalább képtelenek vagyunk leírni. Csak azt tudtuk, hogy az Isten ott az emberek között lakik és istentiszteletük minden más nemzeténél gyönyörűbb. Szépségét elfelejteni nem lehet.”.

Ez a legenda megérteti velünk, hogy a keleti keresztény miért nem talál semmi forradalmat a II. Vatikánumnak a Szentliturgiáról szóló konstitúciója megnyitó paragrafusában, hol ez van írva:

„A Liturgia által jön működésbe megváltásunk műve. A Liturgia istenis minden más fölé magasodó eszköz. Átala a hívek nemcsak megértik Krisztus titkát és az Egyház valódi természetét, hanem másokkal is közölni tudják.

A keleti egyház hűen megőrzi az atyák ideje liturgikus lelkiségének legnagyobb részét. Ez a lelkiség tette kereszténnyé, az Ige és szentségei megváltó erejének a közösségben való celebrációja segítségével, a pogány közösségeket. Az Egyház élet az atyák idejében a szó legvalódibb értelmében „liturgikus” volt és nem keresztény iskola, nem katekizmus óra, nem is népmisszió vagy lelkigyakorlat még a reggeli és esti összejöveteleken sem, hol pedig a Szentírást nagyobb mértékben olvasták és magyarázták. Az Úr napját a vigiliától az eucharisztikus szünaxiszis olvasással és homiliákkal ünnepelték, különösen böjti időben, mikor is a püspök a jelöltek közösségét hosszú katekétikus homiliákkal készítette elő a húsvéti

keresztségre. Ilyen homiliák Aranyszájú Jánostól, Jeruzsálemi Kürüllosztól, Mapszueszta Tivadartól maradtak ránk. Még a pusztán evilági tisztségből folyó cselekmények is lényeges alkatrészei voltak a közösség a közösség liturgiájának. A betegek és szegények számára való adakozásnak is liturgikus formája volt, istentisztelet keretében végezték. Istentisztelet volt a hitjelöltek oktatása és keresztelese, de bűnösök, a hitehagyottak visszavétele és a makrancosak ráncba-szedése is. Mondhatni, a keresztények egész élete állandó liturgia volt. De az nem jelenti azt, hogy az Egyház semmi mást nem tett, csak „misét olvasott”, hanem csak annyit, hogy a keresztény egész életét a rítus szabályozta. A közösség élete minden tekintetben, minden aktivitásában „liturgia”, vagy is Krisztus nyilvános szolgálata volt.

Kelet egyházait még ma is ez a lelkeség tölti el. Keresztény kelet hitének és kultuszának folyamatosságát minden történelmi változáson és vészen átmentette. Ez a ragaszkodás az igazi keresztény élethez adott erőt a híveknek az elnyomatás sötét századaiban még akkor is, mikor az Egyház maga nem működhetett. Ilyenkor a keresztény életet nem az egyházi szervezet, nem a tekintély, nem az oktatás tartotta össze, hanem az évről évre visszatérő ünnepi és böjti ciklusokban a megszabott és megszökött részvétel – otthon. Az Isteni gondviselés úgy intézte, hogy a kommunisták is meghagyták ezt a szabadságot és fel is használják a megtartójuk lesz. Nikodim Szentpétervár metropolitája, ezt így fejezte ki: „Megmenekülésünket kultusz-hűségünk köszönjük.”

Péter Hammond a II. világháború után megindító tudósítást adott a görög egyházzal és találó szavakkal illusztrálja a keleti keresztények kultuszát:

„Mindenki, aki hosszabb időt tölt a görög keresztények között és részt vesz az istentiszteleteiken, valami rendkívüli jámborságra indító erőt érez meg liturgiájukban. A görög egyház kemény böjti parancsai 40 napon át nehezednek az egész nemzetre és azt senki meg nem szegi. A megszámlálhatatlan tömeg dugig betölti Athén kicsi egyházait, sőt az utakra is kiömlik és órákon keresztül állva figyeli a megváltó és inteni üdv tény motívumait és éneklő az összehasonlíthatatlan költői szépségű kánonok és himnuszok gyönyörű dallamait, melyek minden nagy ünnepen felcsendülnek. Átélttem ott egy nagypénteket és láttam azt a vigasztalhatatlan gyászt, mely egész Görögországot betöltötte.

Még a harangok is némán gyászoltak. Az egész ország falusi, városi egyházai zokogva imádják és virágokba temetik a Megváltó sírleplét. Ha nem kószoltam volna bele, nem hinném, hogy a mély gyász mögött milyen nagy, világot betöltő öröm rejtőzik a tűz és a halál szolgaságából való megszabadulás tudatában. Ki ezt nem élte, képtelen felfogni, hogy a görög keresztény a liturgiától, mely neki hétről-hétre elé tárja az örömhírt az ő parókiális egyházában, mennyire elválaszthatatlan.”

De mik annak a kultusznak ismertető jegyei melyek a keleti keresztényeknek ezt a lelkeséget létrehozzák?

A keleti egyházak istentisztelete

Tisztán külső, szociológiai álláspontból nézve is szembeötlő, hogy a keleti liturgiában milyen bensőséges kapcsolat mutatkozik meg a történelem, a kultúra és az egyház kultusza között. Már csak azért is sokat jelent a liturgia a hívő, különösen az egyszerű hívő szemében.

A keleti embert épp úgy nem irritálja az a tény, hogy ő „nemzeti egyház”-hoz tartozik, mint ahogy egy német nem ütközik meg azon a felfedezésen, hogy ő Németország polgára.

Ez az egyház és ez a kultusz azért fontos számára, mert teljesen az övé, a sajátja és egész belső lényéhez hozzátartozik és nem pedig azért, mert sok más hívő népnek is birtoka. Hogy a hívők rítusa elválaszthatatlan a nép történelmétől, hogy az Istent saját nyelvén és saját liturgikus formáik között tisztelik, melyet saját kultúrájuk hozott létre, az számukra szükségszerű: ha más volna, idegen volna.

Ezzel távolról sem akarják katolikus voltukat megtagadni, sőt ezt tartják a katolicitás egyedüli és járható útjának. Paradox módon az Egyház univerzálitása a részek sokféleségén és az ebből adódó különféleségeket keresztül jut kifejezésre. Ha meg akarunk nyerni minden ember, akkor az ő nyelvükön kell beszélni hozzájuk. Az univerzálitás az uniformozálás útján csak formalizmusba és felületességre vezethet. Ami mindenkié, senkinek sem sajátja. Ennek a paradoxonnak életképessége abban mutatkozott meg, hogy a helyi egyházak önállósága nem idézett elő anarchiát, hanem a tradíció elevenségét és folyamatosságát. Ez a második ismertető jele keresztény keletnek.

A folyamatos tradíció

Ha kelet egyházi életének formáját a főként kultuszát vizsgáljuk, világosan látjuk annak a hagyományra alapozottságát. Ez azt jelenti, hogy hitük az ősidők hite, a szentatyáktól áthagyományozott hit. Az a tudat ad nekik biztonságot, hogy Istent a Nagy Baziltól és Aranyszájú Jánostól elvek és formák szerint dicsőítik. Ezt lehet maradiságnak is nevezni, de ezt kelet rítusának és liturgiájának kutatói nevetséges és ostoba előítéletnek tartják. Valóságban egy lassú, szinte észrevétlen fejlődési folyamat észlelhető náluk és ez a folyamat eleven és szünet nélküli.

A történészek ezt processzust nem is veszik észre, mert természetes, nem befolyásolható és lépésnyi változásokkal történő fejlődésről van szó, melynek lépései önmagukban jelentéktelenek, a dogmákat nem érintik. Tehát nem időszakonként felülről rákényszerített reformálással van dolgunk, melyet bizottságok dolgoztak ki. Nyugaton a II. Vatikáni zsinaton ez történt. A nyugati hívő megszokta ezt a felülről jövő intézkedést és ezért rákérdez keletre, hogy ők miért nem vetik alá liturgiájukat hasonló reformoknak. Az ilyen rákérdezés általános normává akarná tenni és kelet testére akarna szabni egy, a nyugati mentalitásnak megfelelő elvet. Ez nem megy.

A zsinat liturgikus reformja se a modern idők követelményeire adott válasz, hanem a római liturgia visszatérítési kísérlete az atyák hagyományaira. Ugyanis nyugaton a tridenti zsinatig sok féle volt a liturgia és ez sok zavart okozott. Végül is a 16. században a liturgikus könyvek reform után kiáltoztak. A tridenti zsinaton ez megtörtént és reform mérvadó és kötelezővé lett, de később – megmerevedett. A zavart legyőzték, de annak ára a természetes liturgikus fejlődés elsikkasztása volt. A népi jámborság pedig „paraliturgiát” fejlesztett ki és ennek következményeként elszakadt az Egyház hivatalos és hagyományos imájától.

A tridentinum liturgiája kelet számára idegen volt. Keleten nem volt általánosan kötelező liturgikus könyv. Egyik keleti egyháznak sem jutott eszébe a változatokat felülről összehangolni, az egyéni kezdeményezésekre pedig féket rakott a hűség az általános hagyományokhoz.

Hihetetlennek látszik, hogy a kereszténységnek ez a ragyogó, tökéletes és felséges kultikus ceremóniája hosszú idők természetes fejlődésének az eredménye és maradandóvá szilárdult formális törvény nélkül is. Természetesen ez megkövetel bizonyos kötetlenséget is. Az élő kötetlenség mindenesetre jobb, mint a jól rendezett halálos mozdulatlanság.

A közösségi istentisztelet

A középkor óta a latin egyházban az Eucharisztia ünneplés „magántulajdonná vált: a pap személyi jámborsága szerint olvasta a „saját” napi miséjét. Hasonlóképpen magányosodott el a reggeli és az esti istentisztelet, melyek régen a keresztény közösségek reggeli és esti közös imái voltak. Keleten mindkét istentisztelet eredetének és a hagyománynak megfelelően erősen gyökeret vert a népben és közösségi dolog maradt. Magától értetődő, hogy a „privát mise” idegen a keleti léleknek. Ahol több pap volt, koncelebráltak. A koncelebrációt egyúttal az egység kinyilvánításának is tekintették és értékelték. A keleti egyházban nem adtak lehetőséget a papoknak, hogy visszaélhessenek a hívek nélkül végzett magán miséikkel.

A teljes officiumot ugyan keleten is csak a szerzetes-egyházakban végezték el, a parókiális egyházaknál megkurtították, de az elővecsernye, utrenye, Szent Liturgia, utóvecsernye összetételű liturgikus kört ott is megtartották és nyilvánosan, a hívek részvételével végezték el. Minden parókián vannak népi énekesek és lektorok, akik jól ismerik a szertartásokat, az énekek rendjét és az előírásokat és nemzedékről nemzedékre továbbadják az őseiktől örökölt tudást, mint szent kincset.

Peter Hammond így magyarázza meg nekünk a görög liturgikus képet: „aki először látogat el egy görög parókiális egyházba, feltűnik a (a laikusok vezető szerepe) vegyük ezt a szó legszorosabb értelmében (az egyházi istentiszteleteken. Érthetetlennek tűnik, hogy a szertartások nagyobb részét a laikusok végzik és a pap a szentélyből csak alkalmanként bukkan elő és rövid ekténi után oly gyorsan, mint csak lehetséges, ismét eltűnik és a cselekmény folytatását egészen rábízza a szentély előtt ülő klirosz-tagokra, kiket nagyszámú fiatal ember támogat az éneklésben.....”

Ilyenformán, várakozásunk ellenére, a keleti liturgia a maga bonyolult szertartási utasításaival, fényével, pazar bársony és brokát öltönyeivel és a szerzetesektől átvett végtelennek tűnő énekeivel kevésbé látszik klerikálisnak, mint a nyugati liturgiák voltak a II. vatikáni zsinat előtt. A keleti tradíció ikonosztázzal zárja el a szentélyt és ezzel bizonyos mértékig elrejtja a hívek szeme elől, de ez nem akadályozza a híveket a liturgiában való erős részvételben. De nem elsősorban látással vesz részt benne, hanem úgy, hogy a keleti liturgiában örökké zeng az ének. „Csendes mise” nincs. A diákónus a középső, „királyi” ajtó előtt szemben áll a néppel mintegy hidat képezve a nép és a Legszentebb között. Klimakhosz szent János ezt így fejezi ki: „Egy test áll az emberek előtt, de a lélek imája kopog a menny ajtaján.”

A keleti egyházban nincsenek padok s ez ideális módszer ahhoz, hogy a közösség ne kényelmesedjék a hallgató magatartásra. Ebből következik, hogy nemcsak a szentély, hanem az egész egyház „liturgikus tér”. A szentélyt az eucharisztikus kánon részére tartják fenn. A bizánci hagyomány, kis kivétellel, minden nem eucharisztikus szertartást az egyház közepén celebrál. De az eucharisztikus ünneplés is úgy van megszerkesztve, hogy a klérus különböző részeknél elhagyja a szentélyt, pl. : a kis és a nagy-bemenetnél, az áldoztatásnál, a füstölések alkalmával, az áldozásoknál, a Szentírás olvasásakor és a prédikáció alatt.

A keleti keresztény teljesen otthon érzi magát az istentisztelet és az ikonművészet pazar szimbólikájában és győzelmének tudatában van, mert tudja, hogy egy töretlen szent hagyomány birtokosa az a közösség, melyhez tartozik és ő maga is. A latin keresztény azért látgatja a templomot, hogy egyedül legyen Istennel. Ő egy protestáns egyházban, hol nincs Oltáriszentség, ürességet érez. Nem így a bizánci keresztény. Ha ő az egyházba lép, nem illik neki magánimát kezdeni, amíg meg nem látogatja az ikonokat, meg nem csókolja és gyertyákat nem gyújt tiszteletükre. Ezzel nemcsak köszönti a szenteket, hanem egyesül is velük. Ezzel juttatja nyomatékosan kifejezésre, hogy átérzi a bizánci liturgiában erősen megvalósuló „szentek egységét”. Ugyanezt biblikus ábrázolásban mutatják be az egyház falán látható ó és új-szövetségi szentek.

A tiszteletükre énekelt himnuszok és dicséreti sztichirák a hívők családtörténetének mint egy tartozékai. Legendáikat mindig újra

elmondják és közbenjárásukat is állandóan kérik. Ennek a keleti egyházi mentalitásnak a holtak tisztelete is szilárd alkotórésze. A szentek és a halottak tiszteletének egy a célja: emlékezni a múltra, tisztelni az ősokeket, kiknek emléke a kultuszban megelevenedik.

Amint a liturgia, úgy a liturgián kívüli egyházi élet sem volt soha a klérus magánügye. Az egyház kormányzatban mindennapos, hogy abban laikusok-teológusok, diákonusok és laikus képviselők egyaránt részt vesznek. Egyébként a papok falun-városon összeolvadnak híveikkel és nem képeznek külön kasztot. A püspökökhöz is könnyű bejutni, mert a püspöki hivatalban nemcsak papok dolgoznak, hanem minden társadalmi osztály képviselve van.

Ez a tartás a kultusz törvényszerű következménye, mert keleten az leitourgeia szó a legősibb értelemben véve a közösség nyilvános szolgálatát jelenti. Nem okvetlenül szükséges „liturgikus mozgást” végezni ahhoz, ha a jámborság forrásához, a Egyház imájához akar valaki eljutni. Kelet kereszténye soha sem ismerte azt a lelkeségből, teológiától, liturgiától való elszakadását, amelyből konzekvensen következik a jámborság elcsenevedése, illetve individualizálódása, vagy a senkit ki nem elégítő elklérikalizálódott nyilvános liturgia.

A keleti ember lelki élete, imája mindig liturgikus. Ha egy keleti embert megkérdezzük, milyenek az ő „magán”, tehát nem liturgikus jámborság-gyakorlatai, nem érti meg a kérdést. Számára az ájtatosság a liturgiával egy, vagyis a népájtatossága a liturgia. A keleti egyház élete és éltetője a liturgia.

Az ikonkultusz

A keleti egyház hívének a liturgián belül van egy másik lelki tapasztalatokat szerző eszköze, az ikon. Az ikon egy olyan kép, mely transzcendens, de nem távoli, hieratikus, de nem klerikális, közösségi, de nem személytelen, hagyományos, de nem formalista. Keleten már az istentiszteletnek is képi jellege van. A liturgikus cselekmény nem pusztán ceremónia, sokkal inkább szemlélődés-tárgy, tiszteletet-keltő vízió, ami előtt földre borul az ember.

A liturgikus cselekményeket minden pillanatban úgy körülveszi a misztériumi, a szentségi légkör, hogy tiszteletteljes félelemmel állanak a hívők előtt. Alig lehet elég nagyon annak az egyháznak és az

ikonográfiájának jelentőségét hangsúlyozni, amely ilyen lelki tartást kelt életre.

Ha egy bizánci liturgiát látunk, akkor az az érzésük, hogy egy másik világ küszöbét léptük át, vagy legalább is olyan világba jutottunk, mely megváltásunk valódiságát azzal a kozmoszi megvilágítással teszi érzékelhetővé, mely az időn túl fog számunka előállni.

Ehhez az érzéshez nagyon hozzájárulnak az ikonok is. Ezért nevezték el az ikonokat „másvilágra nyíló ablakoknak” és a falusi nép az ő egyházát „földi mennyországnak.” Elmondhatjuk Konstantinápolyi szent Germaniosszal: „ezen a helyen mozog és lakik az Isten”. Itt „kívül maradnak a világ gondjai” és igaza van a Kerub-himnusznak, itt a „Mindenek Királyát fogadjuk.”

Mennyei szentély ez, hol minden férfi és nő kívánsága – képességei szerint és imádásától függően – meghallgatásra talál annál, aki az egész kozmoszt kormányozza, hol a dogmák nem haszontalan elvontságok, hanem életet gazdagító himnuszok.”

A mennyei liturgia

A keleti keresztény, ki a liturgiát a Pantokrator-Krisztus képéhez felszálló tömjénfüst atmoszférájában énekli, a szentatyák régmúlt világában tudja magán. A láthatatlant szimbólizáló és az ember isteni szépségét tükröző képek mondják el neki a megtestesülés teológiáját. A keresztény ikonográfia szárnyat ad a képzeletnek és lehetővé teszi, hogy a bizánci keresztény ember lelke liturgikus és aszketikus szelleművé váljék.

Thesszalonikai Simeon „A szent templomról” szó értekezésében így ír: Az Egyház mint Isten-háza a világ képmása, mert isten mindenütt és mindenben jelen van..... A szentély a magas mennyei szférák szimbóluma, hol Isten trónol és lakik. Az oltár maga trón. Krisztust a püspök személyesíti meg, a mennyei seregeket pedig a papok és kísérik helyettesítik. Az egyház mint épület maga a világ: az alacsonyabb régiók és az értelemmel nem bíró lények megtestesítője.

A szentély belseje a püspöknek van fenntartva, ki az Isten-ember Jézust testesíti meg, mert részt kapott mindenhatóságából. A többi felszentelt szolga az apostolokat képviseli, sőt: inkább az angyalokat, arkangyalokat mindegyik szentelési fokozata szerint. Azért említem

együtt az angyalokat az apostolokat a püspökökkel és a papokkal, mert csak egyetlen egyház van mennybe és földön és az egyházban egyetlen egy mű: a mi Urunk áldozata és ez áldozat válik testi és lelki eledellé a szentáldozásban, az elmélkedés. Mindez két helyen folyik: a mennyben és a földön, egy különbséggel: a Magasságban minden fátyol és szimbólum nélkül történik.”

Bárhon és bármikor keresünk fel egy bizánci egyházat, azonnal érezzük, hogy misztériummal teli szent helyre léptünk, melytől távol van a világ, olyan helyre jutottunk, melyre átítatott az Isten jelenléte.

Az ikonosztázion korlátot emel a szentély elé. A szentélybe belépni csak a fölszentelt papnak szabad. De a szentély elé állított barikád, mely a szem előtt elvonja az oltárt, a népet nem akadályozza a szent titkokban való részvételben, sőt, inkább segíti, mert kelet szelleme szerint az istentisztelet misztérium voltát alátámasztja. A keleti jámborságban épp oly nagy szerepe van a titoknak, mint ábrázolásnak. Az ikonosztáz ajtai, valamint elfednek ugyan, de valamit fel is fednek. A képfal ugyanis kézzel fogható tanúság a Liturgiában megvalósuló misztérium mellett. Tehát nem korlát, ellenkezőleg? Mennyországra nyíló ajtó, mely most a misztériumban jelenvaló. Gogol, az orosz író ezt mondja „Elméledés az Isteni Liturgiáról” c. munkájában: „Az itt most kinyíló Királyi ajtó olyan, mintha a Mennország kapuja volna és az összegyűltek szeme előtt felragyogó oltár mintha az Isten dicsőséges lakhelye és tanszéke volna, hol az igazság ismeretét és az örökéletet hirdeti nekünk.” E szimbólum azt a gondolatot fejezi ki, hogy képtelenek vagyunk a függöny mögé lépni, hová elsőnek Krisztus lépett be értünk. Ez a belépés mégis valós Krisztus ..... „belépett abba a nagyobb és tökéletesebb sátorba, amelyet nem ember keze alkotott” (Zsid 9,11) és rést ütött a menny falán és mi összeköttetésben vagyunk a mennyei Liturgiával, melyet a mennyei erők Isten trónjánál ajánlanak fel. A mennyei istenszolgálatban való részvételünk a Nagy-bemenettel éri el tetőfokát, mikor a papság ünnepélyes menetben viszi a szent adományokat az előkészítő asztaltól az oltárhoz. A Kerub-himnusz szimbólikusan fejezi ki, hogy az egész kultusz azt célozza, hogy a hívek a mennyei karokkal egyesülve merüljenek bele az örökkévalóság szemlélésébe. E gondolatot még világosabban fejezi ki az Egyház imája: „Menny és föld Ura, ki kifürkészhetetlen bölcsességében a földi papságot a mennyei szolgálattévő angyalok képmásává tetted .... töltsd be ezt a

magasztalásodra épített istenházat isteni dicsőségeddel és add, hogy elítélés nélkül álljunk, Legszentebb a te oltárod előtt, mely a te királyságod félelmetes trónusa.” (templomszentelés)

Az istentiszteletnek ebben a szimbólumokkal telített atmoszférájában tesz tanúságot a keleti keresztény arról, hogy a teremtés nagy, szent és fölséges Isteni azért jelenik meg, jön le az emberekhez, hogy megszentelje, megistenítse őket a mennyei kegyelem dicsőséges fénye által. A fény nemcsak az ő szentségét fogja körül, hanem állandó életjelenséget képez és a hívő, liturgikus életet élő embert, egész környezetét valódi lelki szépséggel és örömet adóan ragyogja be.

A fény-szimbólum

Egyike a legerőteljesebb képeknek a bizánci liturgiában az, hogy természetünk fénybe borul és megdicsőül Krisztus élete által. A jánosi kép a fényről: a Báránnyól sugárzik ki Isten városába (Jel.21,22-26), áthatja kelet lelkiségét és misztikáját. A lelki élet nem más, mint az isteni fénytől való megvilágosítás. Isten a fény és ha benne élünk, megvilágít minket. Szent Íréneusz így ír:

„A fényt látni azt jelenti, hogy benne vagyunk a fényben és részesei vagyunk a világosságnak. Hasonlóképpen az Isten látás: Istenben élés és az ő életadó ragyogásában való részesedés! Akik pedig Istent látják, az életében részesülnek.”

Ez a fénymisztika kap hangsúlyt a bizánci zsolozsma óráinak ritmusában. Felébreszti az Istenlátás vágyát, miből a földön csak szimbólumokat kapnak egy „futó pillanatra”- Az eucharisztikus ünneplésben a fény motívumot így éneklik meg:

„Láttuk az igazi világosságot, vettük a mennyei Szent lelket, megtaláltuk az igaz hitet és imádjuk az osztatlan Szentháromságot, mert ez üdvözített minket.”

Számtalan atyák szövegeiből és a liturgiából vett hely illusztrálja a Krisztusban való átváltozást. Az egyik legszebb Szent Anasztáznak az Úrszíneváltozás ünnepére szóló prédikációjából való szavait az Úr szájába adja:

„Az igazak fényesek lesznek a feltámadáskor és megdicsőülnek. Íme a glóriájuk ilyen alakú, ennek mása lesz. Így, ebben a fényben jelennek meg, boldogságukban ilyenre változnak és együtt uralkodnak velem, az Istenfiával.”

A színeváltozás tropárja hasonló üzenetet tartalmaz:

„Átváltoztál a hegyen színedben Krisztus Istenünk megmutatván tanítványaidnak dicsőségedet, amennyire láthatták: tündököljön reánk is, bűnösökre, a te örökkévaló világosságod, mindeneket megvilágító Urunk, dicsőség néked!”

„Jertek menjünk fel az Úr hegyére s a mi Istenünk házába és lássuk az ő színeváltozásának dicsőségét..... és világosságból merítsünk világosságot s felemelkedve lélekben az egyvalóságú Szentháromságot énekeljük mindörökké.” /Sztich.DM./

A feltámadás jelentősége a keleti liturgiában

A liturgikus szövegek és Anasztáziosz prédikációja is világossá teszik, hogy a Tábor dicsősége csak utalás a feltámadásra és csak képe az eljövendő kozmikus megdicsőülésnek.

„ A te keresztre-feszítésed előtt, Uram, magadhoz vevén tanítványaidat a magas helyre, színedben átváltoztál előttük..... fel akartad tüntetni feltámadásod dicsőségét.” (nagyvecs. 2.szt.)

A bizánci liturgiában erősen ki van hangsúlyozva Krisztus feltámadásának hite és ez a misztérium valóságos istenlátást alakít ki. A keleti élet valósággal rabja lesz ennek a titoknak, mely valóságos Isten-ember egységgé alakul, különösen a nagyhéten, mikor az egyházra súlyos böjt nehezedik, a liturgia pedig panaszt és a kereszt halálos elhagyatottságát énekli meg és – nehéz megérteni – még akkor is lehet örömhangokat hallani!

„Ne sirass engem, ó anya, látván mag nélkül méhedben fogant fiadat a sírban, mert feltámadok és megdicsőülök és mint Isten dicsőséggel ruházom fel azokat, akik téged hittel és szeretettel magasztalnak.” (Szt. Bazil lit.)

Ez az öröm a feltámadási istentiszteletben éri el kreszcendóját, a legmagasabb pontot: az Egyház a viaszgyertyák lobogó fényével oszlatja el a századok homályát és ezt visszhangozza a pap kiáltó szava is: Feltámadt Krisztus! Egy világ örül a bűn és a halál

bilincsből való szabadulásnak és megújult életének és ujjongva feleli:
Valóban Feltámadt!

A bizánci húsvét egész liturgikus élete a feltámadt Úrnak, „a soha le nem nyugvó világosságnak” dicsőítése. Ő a megmentő Pászka és minden titok teljessége. Az egész év minden vasárnapja a feltámadást ünnepli. Minden reggeli istentiszteletén a 11 feltámadási evangélium egyikét olvassák és mindjárt utána a feltámadás himnusza következik? „Láttuk Krisztus feltámadását és az egyedül bűn nélküli Úr Jézust imádjuk: Kereszted előtt leborulunk Krisztus és a te szent feltámadásodat énekeljük és dicsőítjük.”

„Mert te vagy a mi Istenünk, kívüled mást nem ismerünk. Jertek hívek, hajoljunk meg Krisztus szent feltámadásának. Mert, íme, kereszt által lőn az egész világ öröme. Mindenkör áldva az Isten, énekeljük az ő föltámadását, mert a megfeszítetést elszenvedvén halállal megrontotta a halált.”

Jer és lásd!

A cselekmény itt nem pusztán költészet. Keleten a Theophánia liturgiája privilégizált alkalom az Isten és az ember találkozására. Ha a szemeket a hit fénye ragyogja be, a benne elrejtett titkok valósággá lesznek. Hogy mit jelent ez a kelet kereszténye számára, annak megértéhez a legjobb, ha egy orosz bátyuska szavait idézzük, ki egy katolikus testvére oktató szavaira, hogy a megtérés, a gyónás, a katekizmus oktatás és az ima a szükséges, a szertartás ezek mellett másodrendű szerepet játszik, a következőképpen válaszolt:

„A liturgia, mely az önök számára csak függelék, nálunk orthodoxoknál nem az. A liturgia a mi közös imánk, híveinket jobban bevezeti Krisztus titkaiba, mint a katekizmus oktatás, mert a Krisztus életét állítja szem elé, de csak akkor, ha együtt vagyunk és az ikonaink is közvetítik titkainkat. Mikor vétkezünk, egyedül vétkezünk, de a feltámadt Krisztus titkának megértéséhez nem elégséges semmiféle könyv vagy prédikáció. De hát ezt ön csak úgy tudná megérteni, ha az orosz egyházzal együtt élné át a húsvét, a feltámadás örömét.”

A szavak képtelenek ezt az eleven hagyományból táplálkozó lelkeséget visszaadni, mely nem exotikus kuriózum, nem is excentrikus dilettánsoknak, kelet dolgaiban járatlanoknak beadott mese, hanem isteni vízió, melyet hittel és szeretettel meg kell élni. Az

érdeklődő olvasónak csak Natanaelnek, a szkeptikus filozófusnak mondott szavakkal tudunk felelni: „Jer és láss.” Jn1,46.

Nagy Szent Bazil:

Ha alamizsnát adsz a szegényeknek az Úr nevében, az a cselekedeted ajándék s egyben kölcsön is. Ajándék azért, nem várod, hogy visszakapod a szegényektől, kölcsön pedig azért, mert az Úr megtéríti neked a szegények helyett bőségesen.

Nüsszai szent Gergely:

A felszentelés ereje tisztissé teszi a papot, kiválasztja őt a sokak közül és nagy értékűvé teszi őt a közösség számára. Mert míg tegnap csak egy volt a sok közül, most vezetője már a közösségnek, a kegyesség tanítója és a szentségek kiszolgálója. Míg külsőleg változatlan marad, valamilyen láthatatlan erő által lelkiileg magasabb rendűvé változott.

Nagy szent Bazil:

Ha el akarod nyerni Isten országát, légy erőszakos önmagaddal szemben. Helyezd a nyakadat Krisztus szolgaságának igájába és hagyd, hogy szorítson. – Vékonyodjék el a nyakad az erények és böjtölések fáradságaitól, a virrasztástól, az engedelmességtől, csöndesedj el az énekekben, az imádságban, a könnyek között végzett testi munkában.